

1. ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΠΟΛΗ

✘ Η έννοια της πόλης έλκει την καταγωγή της από τον βιότοπο και τον θώκο του ανθρώπου αλλά και, γενικά, τον θώκο και τον βιότοπο των ειδών, τόσο συλλογικά όσο και ατομικά.

Στον άνθρωπο, η ιδιαιτερότητα συνίσταται στο ότι συλλαμβάνει την ιδιοκτησία, τους θεσμούς και τη θέσμιση του εδάφους υπό την συμβολαιακή έννοια. Συλλαμβάνει, άλλως, μια νέα δυναμική παράλληλα με αυτή την δυναμική που αναπτύσσεται στα οικοσυστήματα. Ταυτόχρονα, η αποξένωση και απόσπασή του από τη φύση, με τις θετικές και τις αρνητικές επιπτώσεις, διαμορφώνει τη βάση για μια γκετοποίηση, μια εξορία της φύσης, μια διαχωριστική προσέγγιση. Αυτή η διαχωριστική προσέγγιση έχει ένα μεγάλο ιστορικό βάθος, αρχίζοντας από τις μεγάλες πόλεις της Σουμερίας αλλά και άλλων περιοχών με ένα τελικά μικρό ιστορικό βάθος στη Δυτική και Βόρεια Ευρώπη, όπου υπήρχε πολύ πιο έκδηλα το αλληλένδετο ανθρώπου και φύσης.

Οι κλιματικές ζώνες, οι κλιματικές συνθήκες και τα υδατικά συστήματα είναι προφανές ότι έπαιξαν ένα καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της πόλης. Ένας άλλος παράγοντας που έπαιξε ρόλο στη δόμηση και στη δυναμική της πόλης είναι οι εργαλειακές και οι πολιτικές βαθμίδες του πολιτισμού. Έχουμε οικολογικούς, τεχνολογικούς πολιτικούς και –υπό ευρεία έννοια– επίσης πολιτιστικούς παράγοντες που συντελούν στο φαινόμενο της πόλης.

Πώς η αντίληψή μας για το χώρο διαμορφώνει το πρότυπο που έχουμε για την πόλη

Το φαινόμενο της πόλης αντανάκλα το γίγνεσθαι της σχέσης ατομικότητας και ολότητας μέσα στα οικολογικά σύνορα. Το πρόβλημα εντοπίζεται στο πόσο συμβιωτική είναι αυτή η εσωτερική ολοκλήρωση της ανθρώπινης κοινωνίας με την

οικολογική και πνευματική ολοκλήρωσή της. Η πρωταρχική σχέση που βαρύνει την συγκρότηση του προτύπου της πόλης είναι η σχέση και η αντίληψη που έχουμε για τον χώρο και πώς αυτόν μπορούμε να τον προσεγγίσουμε· τον χώρο, δηλαδή, ως οντότητα, ως απόσταση και ως αξιοποίηση και πεδίο του βίου. Σε όλη την ιστορία του πολιτισμού διαμορφώθηκαν και προς τις τρεις αυτές όψεις διαφορετικές προσεγγίσεις.

Άλλοτε, ο χώρος προσεγγίζεται ως προστατευτική ή εχθρική απόσταση, ως ζωτικός χώρος με την κυριαρχία των ειδώλων του. Τα είδωλα του ζωτικού χώρου μπορούν να κυριαρχούν μέσα στο πλαίσιο της οικίας και στην εσωτερική διάρθρωσή της ή μέσα στο πλαίσιο μιας γειτονιάς, μιας πόλης και μιας χώρας.

Άλλες φορές, ο χώρος προσεγγίζεται ως οντότητα και ως το κυρίαρχο πεδίο της όπου πλέον έχει αξία η αραιότητα. Ο χώρος ως αραιότητα είναι περιεκτικός και διαθλά το Είναι. Η αντίληψη του χώρου ως οντότητας περνάει από πολλά και διάφορα στάδια και συνδέεται με την γενική αντίληψη του Είναι και της ύπαρξης, με την αντίληψη του μη-αισθητού, με την περιεκτικότητα που μπορεί να έχει το μη-αισθητό και με την αντίληψη ύπαρξης επάλληλων διαστάσεων. Ο χώρος είναι το βασικό πεδίο μέσα από το οποίο αναδεικνύεται η αλλοτροπικότητα των όντων και των μορφών, από το πεδίο του μικρόκοσμου ως το πεδίο των κοινωνιών μας και, ακόμη ευρύτερα, συμπαντικά.

Το να δούμε αυτόν καθ'εαυτόν τον χώρο είναι ένα ζητούμενο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ενδιάμεσες προσεγγίσεις για τον χώρο, όπως του Κοντ, ο οποίος τον θέτει σαν το Μέγα Φετίχ στο πλαίσιο μιας θετικής θρησκείας, και του Καντ, ο οποίος τον βλέπει στο γνωστό αντιληπτικό πλαίσιο.

Άλλοι προσεγγίζουν τον χώρο ως θεμελιώδη ποιητικό δαίμονα. Σ' αυτούς έχει σημασία το γεγονός ότι ο χώρος φαίνεται να υφίσταται όλα τα όντα, να μην διαθέτει δικό του ενεργείν απέναντι σε μας.

Για να αντιληφθεί κανείς τον χώρο ως οντότητα πρέπει να έχει

αυτή την διακριτική ευαισθησία, να μην προσδιορίζει το ον ως το εμφανές ενεργείν ή ως ένα ενεργές εμφανώς. Αυτό είναι ένα θέμα οπτικής, οντολογικής και κοσμολογικής προσέγγισης, πάνω στο οποίο διχάζεται η ανατολική και η δυτική αντίληψη των πραγμάτων, η ενορατική και η διορατική με την αισθητηριοκρατική. Αυτό το βλέπουμε τόσο στις θρησκευτικές όσο και στις φιλοσοφικές και κοσμολογικές διαφοροποιήσεις τους.

Αν, συνεπώς, δούμε τον χώρο ως άβιο πεδίο και ον, αυτόματα αρχίζει και διαμορφώνεται μια κλιμάκωση αυτής της αβιότητας και βλέπουμε τον κόσμο ως λίθο, όχι ως Ζώντα Λίθο, αλλά ως νεκρή πέτρα. Σε αυτή τη θεώρηση του χώρου ως οντότητας, ταιριάζουν φιλοσοφικές προσεγγίσεις που έχουν κάνει ορισμένοι επιστήμονες, οι οποίες πιστεύουμε ότι δεν αναπτύχθηκαν συγκυριακά μέσα στην επιστημονική σκέψη. Έτσι, επιστήμονες, όπως ο Λέο Μπρίλλουιν, αναρωτιόντουσαν για το κατά πόσο θα μπορούσαμε να δούμε τους φυσικούς νόμους ως υποπερίπτωση των βιολογικών νόμων. Ο Ν.Βίνερ, ιδρυτής της Κυβερνητικής, έκανε επίσης παρατηρήσεις για την ψευδή διαχωριστική γραμμή μεταξύ άβιου και έμβιου.

Αντιμετωπίζοντας, λοιπόν, τον χώρο ως «είναι», σίγουρα αρχίζουμε και αναπτύσσουμε μια τελείως άλλη, διακριτική αντίληψη. Αντίθετα, αν τον αντιμετωπίσουμε ως απόσταση ανάμεσα σε μας, δηλαδή ως πεδίο ετερότητας, ο χώρος γίνεται σύνορο και διευκολύνει αυτή την ειδωλοποίηση της ταυτότητας ως πεδίου χωριστικότητας.

Οι δύο λοιπόν ματιές προς τον χώρο είναι η ματιά της οντότητας και η ματιά της απόστασης.

Ανάλογα με την επικυρίαρχη άποψη θα μετρήσει βέβαια και η τρίτη προσέγγιση που κάναμε, η χρηστική προσέγγιση στο πεδίο, στον χώρο ως πεδίο φαινομένων του βίου και αξιοποίηση, ως πεδίο πόρων.

Με την υπέρβαση της Νευτώνειας από την σχετικιστική προσέγγιση

στον χώρο, ο χώρος απέκτησε, ούτως ή άλλως, οντολογική υπόσταση. Ταυτόχρονα, το ίδιο συνέβη και με τον χρόνο, περιορίζοντας αυτή τη μηχανιστική και γραμμική προσέγγιση ακόμη περισσότερο μέσα από τη θεωρία της πολυπλοκότητας.

Η αντίληψη του χώρου ως απόστασης και αξιοποίησης και ως πεδίου του βίου, θεωρεί την απόσταση ως κυρίαρχη στη ματιά της. Αυτή η συνοριοποίηση είναι πολύ φτωχή βιωματικά, υπερβατικά και συνειδησιακά, αλλά ταυτόχρονα είναι αρκετά ισχυρή τεχνικά και θεσμικά. Από αυτήν αρχίζει η διαίρεση του χώρου, η αυθαίρετη θεώρηση των όντων ως πεδίου μηχανισμών και εργαλείων στο οποίο κυριαρχούν τα είδωλα της παραγωγικότητας και που οι σχέσεις στον χώρο είναι συναλλαγή και κορεσμός. Ας θυμηθούμε εδώ τη διεύρυνση των εκτάσεων που επιχειρούσε ο Γίμα κάθε φορά που ήταν σε ένα σημείο κορεσμού ενώ ήταν σαφές πως το παραγωγικό μοντέλο οδηγούσε κάθε φορά στον κορεσμό. Η λύση που έδινε ο Γίμα στην Ιρανική Ιερή Γραφή, στην Ζέντ Αβέστα, όπως την παρουσιάζει ο Ζαρατούστρα, ήταν η συνεχής επέκταση – να δημιουργήσουμε νέους χώρους για να χωρέσουν όλα όσα πολλαπλασιάζονται.

Βλέπουμε, λοιπόν, εδώ το πόσο λειτουργική είναι η ματιά μας, η σχέση μας με τις ιδέες, το πλαίσιο των εννοιών σε σχέση με τα πρότυπα και την έκφραση των προτύπων αυτών σε υλοποιημένη μορφή. Ανάλογα με το πρότυπο του χώρου θα διαμορφωθεί και το πρότυπο της πόλης, η σχέση της πόλης με το οικοσύστημα, η σχέση μας μέσα στην πόλη και η σχέση μας με τον εαυτό μας. Και ανάλογα θα εμφανιστεί όλη η σχέση μας με τον στεγασμένο ή τον ακάλυπτο χώρο, με το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Ανάλογη θα είναι και η συμπεριφορά της πόλης όχι μόνο στο οικοσύστημα αλλά και στις άλλες πόλεις και στον πόλεμο, στο αν θα δομήσει μια αμφικτυονική κοινότητα με άλλες πόλεις, αν θα διαμορφώσει μια δυναμική συμβιωτικότητας ή ανταγωνιστικότητας.

Στεκόμαστε σ' αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο προσέγγισης της έννοιας, της ιδέας και της σημασίας του χώρου γιατί η εσωτερική, η διανοητική και βιωματική μας σχέση μαζί του προσδιορίζει και διαμορφώνει τις σχέσεις μας με το περιβάλλον.

Από την αντίληψή μας για τον χώρο, θα εξαρτηθεί αν θα υπάρξουν και κυριαρχήσουν πρότυπα και κλίμακες εξουσίας, κυριαρχίας και ιδιοκτησίας, αν θα κυριαρχήσει η λογική του δημόσιου, του ανοικτού, του ελεύθερου ή κοινού χώρου.

Αν κυριαρχεί η λογική του ιδιωτικού χώρου, πώς προσλαμβάνουμε τη φύση και την ετερότητα; Πώς προσλαμβάνουμε τον κόσμο μέσα από την αφή μας και από την όραση μας; Όλα αυτά είναι συναρτημένα πάνω στη θεμελιώδη αντίληψή μας για τον χώρο. Αν δεν δουλέψουμε σ' αυτή τη θεμελιώδη αντίληψή μας για τον χώρο, μπορεί να φτάσουμε στην οικολογική οργάνωση μιας αντί-οικολογικότητας ή στην πολιτιστική οργάνωση μιας αντί-πνευματικότητας. Μπορεί, δηλαδή, να φτάσουμε να διαμορφώσουμε μια μακροχρόνια αρνητική πορεία, ενσωματώνοντας μέσα σ' αυτήν δυνάμεις ελέγχου της λογικής, στην οποία οι δυνάμεις πολιτισμού να κρύβουν μια βαρβαρότητα, η οποία θα εκραγεί κάποια στιγμή. Πρέπει να δουλέψουμε λοιπόν βαθιά. Να συλλάβουμε και να αντιληφθούμε εκ νέου τον κόσμο, όχι μόνο από λόγους χρηστικής ανάγκης και επειδή έχουμε φτάσει σε κρίση και απαιτείται πλέον η λήψη μέτρων αντιμετώπισής της. Πρέπει να σταθούμε διορατικά και προβλεπτικά· να αντιμετωπίσουμε με βάση τη σχέση αιτίου και αποτελέσματος το πολιτισμικό μας γίνεσθαι σε σχέση με τη φύση, το περιβάλλον και τις ετερότητες ως οντότητες.

Ειδάλλως, θα επανέλθει η κρίση ως πανδαιμόνιο μέσα από μια πολύ πιο ισχυρή αλλά και καταθλιπτική διάσταση. Πρέπει από τώρα να αντιμετωπίζουμε διαφορετικά τους ζώντες οργανισμούς και τον χώρο σε βάθος αντίληψης και σε βάθος συνείδησης. Πρέπει να εργαστούμε στην συνείδηση κι όχι να διαχειριστούμε απλώς τις συνέπειες ενός βίαιου μηχανιστικισμού και ενός άγριου εκμεταλλευτικού φουτουρισμού. Πρέπει να σταθούμε πάνω απ' αυτές τις συνήθειες του τρόπου αντίληψης και του τρόπου σκέψης, τις συνήθειες στα πρότυπα της δράσης, που διαμορφώνουν τα πρότυπα της δράσης.

Γι' αυτό πιστεύουμε ότι χρειάζεται μια νέα οντολογική και κοσμολογική θεωρία και βιωματική του χώρου, ώστε αβίαστα μέσα

από τη συνείδηση να προκύψει μια άλλη κουλτούρα διαχείρισης του περιβάλλοντος, και όχι μια θεωρία από μια τεχνοκρατία που επαναλαμβάνει ή ανακυκλώνει, σε τελική ανάλυση, μια παλαιότερη τεχνοκρατία χωρίς να αλλάζει τη νοοτροπία, μόνο και μόνο επειδή στεκόμαστε μπροστά σε διαχειριστικά αδιέξοδα. Είναι το ίδιο με την ανάγκη να οδηγηθούμε σε μια υπέρβαση των επιθυμιών αντί απλώς να τις τροποποιήσουμε καταναλώνοντας προϊόντα που η παραγωγή τους και η υπολλειμματικότητα τους σέβεται το περιβάλλον μ' έναν τρόπο όμως ποσοτικά ασύστολο.

Αυτό είναι ένα θέμα τόσο ποσοτικό όσο και ηθικό και, τελικά, φαίνεται ότι στη φύση το ηθικό πάει πολύ κοντά και με το ουσιαστικό – τεχνικό. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όπου κατά παράξενο τρόπο οικολογικές οργανώσεις αλλά και πολλοί φορείς αποκρύπτουν το γεγονός ότι η κρεοφαγία (που υποδηλώνει ένα άλλο ήθος διατροφικό) έχει πολύ μεγαλύτερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα από τη φυτοφαγία, επιβαρύνοντας αρνητικά το φαινόμενο των κλιματικών αλλαγών και το ισοζύγιο του νερού. Αυτό το αποκρύπτουμε επειδή δεν θέλουμε να σταθούμε αντιμέτωποι με εσωτερικά, ηθικά ή πολιτισμικά ζητήματα, πρότυπα και επιλογές – επιλογές, δηλαδή, που έχουν κόστος στην επιθυμία, την συνήθεια και την εξάρτηση. Γι' αυτό πρέπει να στραφούμε σε μια πιο καθαρή προσέγγιση στο ζήτημα της «πράσινης» πόλης και στο ότι αυτή ξεκινάει από την αντίληψη που έχουμε για τον χώρο, για τα όντα μέσα στον χώρο και τον χώρο ως οντότητα και πεδίο οντότητας.

Γιάννης Ζήσης, συγγραφέας

Ημερομηνία ανάρτησης κειμένου: 22-09-2008

Φωτό: wikipedia

Διαβάστε επίσης:

1. ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – Προοίμιο για την πράσινη πόλη
2. ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – Ο χώρος ως πεδίο

συμβιωτικότητας και συγκρουσιακότητας

3. ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – Το δημοκρατικό και δεσποτικό πρότυπο της πόλης

4. ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – Ορθολογισμός και οραματισμός της πόλης